

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเชิงหลักการ หรือเชิงทฤษฎีและงานวิจัยที่จะเสนอในบทนี้ ส่วนใหญ่จะศึกษาจากตำรา บทความทางวิชาการ และงานวิจัย ซึ่งประกอบด้วยเรื่อง แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท ความหมายของการพัฒนาชนบท หลักการพัฒนาชนบท นโยบายในการดำเนินการพัฒนาชนบท การพัฒนาการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท งานพัฒนาชนบทของกระทรวงศึกษาธิการ กรมการฝึกหัดครูกับการพัฒนาชนบท แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท บทบาทและความสำคัญของวิทยาลัยครูในการพัฒนาชนบท บทบาทและความรับผิดชอบของอาจารย์ในวิทยาลัยครู การมีส่วนร่วมของอาจารย์ตามบทบาทของวิทยาลัยครู และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท

ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทนั้น เพื่อสะดวกในการศึกษา ควรจะต้องศึกษาแนวคิดในเรื่องการพัฒนาก่อน ซึ่งแนวคิดในเรื่องการพัฒนานี้มีอยู่ด้วยกันมากมาย แนวหนึ่งที่ใช้กันมากคือ แนวคิดของ jodo frank da costa อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศบราซิล Costa ได้เขียนไว้เป็นหลัก 12 ประการที่ต้องปฏิบัติ ดังนี้

1. การพัฒนาต้องทำทุกส่วนพร้อมกันไป กล่าวคือ การพัฒนาต้องทำเป็นกระบวนการมีส่วนร่วม ทุกองค์ประกอบของสังคมจะต้องได้รับการพัฒนาพร้อม ๆ กันไป

2. การพัฒนาต้องเป็นต้นกำเนิด มิใช่การลอกเลียนแบบของบ้านอื่นเมืองอื่น ควรเป็นการสนองตอบความต้องการพื้นฐานของแต่ละสังคม ซึ่งแต่ละสังคมนั้นจะมีพื้นฐาน ภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ คนและสังคมของแต่ละประเทศที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งในการพัฒนาต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้

3. การพัฒนาต้องเป็นการพัฒนาตนเอง ตัดสินใจเอง การพัฒนามิใช่แต่เพียงเป็นการเลือกแนวทางในการพัฒนาเท่านั้น แต่รวมถึงความพยายามที่จะลดการพึ่งพาผู้อื่น และลดภาวะ

ความทรุดโทรมตกต่ำของตนเองด้วย การพัฒนานั้นต้องให้ผู้รับการพัฒนานำนิ่งอยู่เสมอว่า การพึ่งตนเองนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาบรรลุผล

4. การพัฒนาต้องเป็นการเผยแพร่ตนเอง การพัฒนาที่แท้จริงจะต้องไม่เป็นการกระทำโดยโดดเดี่ยว แต่จะต้องเป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของทุกฝ่าย (ทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและด้อยพัฒนา)

5. การพัฒนาต้องบูรณาการ การพัฒนาที่แท้จริงต้องเป็นการเชื่อมโยงกันอย่างผสมผสานเหมาะสมเจาะทั้งในแนวราบและแนวลึก ของหน่วยผลิต โดยปกติจะเป็นหน่วยการเกษตรและอุตสาหกรรมสื่อสารคมนาคม การซื้อขาย ฯลฯ และผสมผสานอย่างดีระหว่างความต้องการและการจัดหา เพื่อสนองความต้องการ

6. การพัฒนาต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหมดทุกด้าน ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ วัฒนธรรมนิยมประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ รวมถึงความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติและการป้องกันการรุกราน ครอบงำจากชาตินิยมของชาติอื่นด้วย

7. การพัฒนาต้องวางแผน การพัฒนาต้องวางแผนอย่างจริงจัง และสม่ำเสมอจากหน่วยงานที่มีอำนาจของรัฐ พร้อมทั้งมีการติดตามประเมินผลแผนที่วางไว้อย่างจริงจังด้วย

8. การพัฒนาต้องนำไปสู่ความเป็นธรรมเท่าเทียมกันของสังคม จะต้องให้ประชาชนจากทุกส่วนที่มีส่วนร่วมได้รับสิทธิประโยชน์จากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเท่าเทียมกัน และไม่เพียงแต่ได้รับผลตอบแทนในทางลบเท่านั้น ในประเทศที่กำลังพัฒนามีความจำเป็นที่จะต้องลดความแตกต่างของความต้องการซึ่งชนชั้นสูง (elites) สามารถมีอำนาจที่จะบริโภคได้เหมือนกับคนในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งลักษณะเช่นนี้ประชาชนส่วนใหญ่ ไม่มีอำนาจการซื้อเพียงพอที่จะจัดหามาบริโภคได้

9. การพัฒนาต้องเป็นประชาธิปไตย การพัฒนาต้องเป็นการสนองตอบทางเลือกที่กำหนดขึ้น โดยประชาชนส่วนใหญ่แนวคิดเผด็จการ โดยใช้เหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและเพื่อการแก้ตัวจะต้องไม่ถูกนำมาใช้ เพราะกลไกทางสังคมมิใช่เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถควบคุมได้โดยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างน้อยก็รวมถึงเสรีภาพ

ของมนุษย์ที่จะกำหนดชะตากรรมของตนเอง ดังนั้น การพัฒนาจึงควรเป็นในเรื่องของ ประชาธิปไตยด้วย

10. การพัฒนาต้องไม่ เป็นการกีดกันประเทศหรือภูมิภาคที่ด้อยพัฒนาให้เป็น "ดินแดน พึ่งอนุรักษ" การพัฒนาจะต้องไม่กีดกันให้ดินแดนใดดินแดนหนึ่งเป็นดินแดนที่ถูกอนุรักษ ซึ่งเป็น การทำให้มีชีวิตรอดและการนำซึ่งชีวิตที่อยู่ริมห้วงเหวหรือช่องว่างให้ไกลจากความอองงามและ ความเปลี่ยนแปลงในทางตรงกันข้าม ดินแดนต่าง ๆ ทุกแห่ง (ทุกประเทศ) ควรจะได้เข้ามามี ส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาในทุกด้านเพื่อจะนำไปสู่ระบบเศรษฐกิจนานาชาติในยุคใหม่

11. การพัฒนาต้องมีการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ การพัฒนาจะต้องไม่เพียงแต่การนำ เทคโนโลยีจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาใช้เท่านั้น แต่รวมถึงการพัฒนาเทคโนโลยีต่าง ๆ ขึ้นเอง ด้วยความรู้และวิทยาการทางด้านต่าง ๆ ที่ใช้ได้ผลในประเทศที่พัฒนาแล้ว ยังไม่เป็นเครื่อง ประกันว่าจะนำมาใช้เสมอไป การเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้การพัฒนา ได้ผลมากกว่าที่จะทำโดยไม่มี การเปลี่ยนแปลงใด ๆ เลย

12. การวางแผนพัฒนาต้องอยู่บนพื้นฐานของความต้องการที่แท้จริงของประเทศ ทั้งนี้รวมคุณลักษณะเฉพาะของประเทศด้านต่าง ๆ ด้วย เช่น ความสามารถในการนำเทคโนโลยี มาใช้ในการเพิ่มผลผลิต ผลผลิตประชาชาติแห่งทรัพยากร ลักษณะนิสัยของประชาชนและอื่น ๆ ซึ่งแต่ละประเทศจะมีความต้องการเฉพาะตัวแตกต่างกันออกไป (Costa, Jodo Frank da, 1979: 10)

สำหรับแนวความคิดในการพัฒนาชนบทที่มีคำอยู่หลายคำที่มีผู้นำมาใช้อย่างแพร่หลาย เมื่อพูดถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ เช่น พัฒนาชุมชน (community Development) พัฒนาท้องถิ่น (Local Development) และพัฒนาชนบท (Rural Development) แต่โดยเจตนา แล้วต่างก็มีความหมายและหลักอย่างเดียวกัน (สุวิทย์ ยิงวรพันธุ์ 2521: 63) สำหรับ ในประเทศไทยนั้นการพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายไปสู่หมู่บ้านในชนบทเป็นสำคัญ เพราะประชาชนไทย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านชนบท การแบ่งชุมชนจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือชุมชนที่อยู่ในเขต สุขาภิบาลและเขตเทศบาลเป็นชุมชนเมือง นอกเขตสุขาภิบาลและนอกเขตเทศบาลเป็นชุมชนชนบท เราจะพบว่าชุมชนชนบทเป็นชุมชนที่มีความเป็นอยู่อย่างกันเองมีความคุ้นเคยสนิทสนมกันเสมอ

ชนบทแบบที่มีความสัมพันธ์แบบกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Relationship) คือมีกลุ่มบุคคลรวมกันอยู่ในเขตหรือท้องถิ่นต่าง ๆ และผู้คนส่วนมากมีบริการร่วมกัน เป็นต้นว่า การบริการของเศรษฐกิจ ศาสนา การศึกษา และอื่น ๆ ชุมชนชนบทผู้คนส่วนมากมีความคล้ายคลึงกันเกี่ยวกับทัศนคติและพฤติกรรมต่าง ๆ (พัชร์ สุจางงค์ และคณะ 2524: 3)

การพัฒนาชุมชนหรือพัฒนาชนบท มาจากแนวความคิดพื้นฐาน 4 ประการ คือ

ประการแรก เป็นการช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือเพื่อให้สามารถช่วยตนเองได้โดยหลักการนี้ถือว่าให้ประชาชนช่วยตัวเองให้มากที่สุด ไม่ว่าจะ เป็นรูปของวัสดุ แรงงานหรือทรัพย์สิน รัฐบาลจะเข้าไปช่วยเหลือก็ต่อเมื่อจำเป็นหรือเกินกำลังของชาวบ้านที่จะทำได้เท่านั้น

ประการที่สอง เป็นการมุ่งที่จะพัฒนาคุณภาพของคนให้ดีขึ้น เพราะทราบดีที่คุณภาพของคนในหมู่บ้านดี การพัฒนาด้านอื่น ๆ ก็จะมาตามด้วย ดังนั้นเพื่อที่จะให้บรรลุตามหลักการนี้ งานพัฒนาชนบท จึงจำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังอีกด้วย เพื่อเป็นการพัฒนาความสามารถ และความมั่นใจในตนเอง

ประการที่สาม เป็นการดำเนินงานที่ยึดหลักประชาธิปไตยเป็นสำคัญ ทั้งนี้หมายความว่า ทุกคนจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกันในการดำเนินงาน ไม่มีความแตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นเพศ อายุ ฐานะ หรือระดับการศึกษา

ประการที่สี่ เป็นการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามแผนและเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องตามแบบฉบับที่พึงงาม ทั้งนี้โดยการยึดถือสภาพความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลัก แต่การพัฒนาดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและความสมดุลย์ของความเจริญก้าวหน้าประกอบด้วย ไม่เช่นนั้นจะเป็นการพัฒนาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง เช่น มุ่งพัฒนาแต่ทางด้านวัตถุ โดยละเลยต่อการพัฒนาด้านจิตใจ จะทำให้ชุมชนเกิดปัญหาขึ้นมาได้ เนื่องจากความไม่สมดุลย์กันของการพัฒนาต่าง ๆ (สากุล จริยวิทยานนท์ 2524: 3-4)

ความหมายของการพัฒนาชนบท

ในเรื่องความหมายของการพัฒนาชนบทนี้ ได้มีผู้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความต่าง ๆ กันดังนี้

Lele ได้ให้ความหมายการพัฒนาชนบทไว้ว่า คือ การปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชนบท และการทำให้กระบวนการพัฒนานั้นเป็นกระบวนการที่สามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วยตนเอง (Self sustaingo)(Lele 1976: 20)

ปาพจน์ โสภณ ได้รวบรวม ความหมายของการพัฒนาชนบทตามแนวคิดของบุคคลต่าง ๆ ไว้ดังนี้ (ปาพจน์ โสภณ 2526: 15)

J.H. Heredero กล่าวว่า การพัฒนาชนบทหมายถึง

ก. การเพิ่มความสามารถในการผลิตของแรงงานในชนบทซึ่งส่งผลให้รายได้เพิ่มสูงขึ้น

ข. การเพิ่มโอกาสในการทำงานในชนบทเพื่อให้สามารถรับแรงงานในชนบทใหม่ ๆ ที่เพิ่มมากมาย ทั้งนี้โดยให้มีการครองชีพที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ (J.H. Heredero, 1975 : ไม่ปรากฏหน้า)

George H. Axinn กล่าวว่า "การพัฒนาชนบทเป็นขบวนการที่ก่อความเปลี่ยนแปลงให้กับคนชนบทนับหมื่นนับแสน แต่การเปลี่ยนแปลงทุกชนิดมิได้หมายถึงการพัฒนาเสมอไป การพัฒนาหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในทางที่ผู้กำลังเปลี่ยนแปลงนั้นเห็นว่าสิ่งที่พึงปรารถนา ในอีกแง่หนึ่ง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกี่ยวข้องกับความสามารถในการผลิต และการตลาด การปกครอง การดำรงชีวิตส่วนบุคคล สุขภาพอนามัย และการเรียนรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนานั้น เป็นผลจากการที่ระบบสังคมชนบทมีอำนาจเพิ่มขึ้น เป็นอำนาจที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเมืองและระบบอื่น ๆ ภายนอก (George H. Axinn 1978.: ไม่ปรากฏหน้า)

J.E. Kocher ให้ความหมายว่า "ในด้านสังคมการพัฒนาชนบท หมายถึงการก่อให้เกิดความยุติธรรมและถาวร เลิกกีดกัน และยังคงหมายถึง การช่วยเหลือประชาชนให้ได้บรรลุมาตรฐานทางเศรษฐกิจขั้นต่ำเป็นอย่างน้อย ซึ่งจะช่วยให้พวกเขาได้สิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต (Kocher 1973 : ไม่ปรากฏหน้า)

นอกจากนี้ยังมีเอกสารของธนาคารโลก พ.ศ. 2518 ได้ให้คำนิยามการพัฒนาชนบทว่า "ยุทธวิธีที่กำหนดขึ้นเพื่อปรับปรุงชีวิตทางเศรษฐกิจ และสังคมของกลุ่มคนโดยเฉพาะเจาะจง กลุ่มหนึ่ง คือคนจนในชนบท" (The World Bank, 1975: ไม่ปรากฏหน้า)

การพัฒนาชนบทนั้นเป็นงานที่รัฐบาลจะต้องมีการกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผน การปฏิบัติการและการประเมินผลอย่างจริงจัง และให้แตกต่างออกไปจากการพัฒนาประเทศในส่วนกว้างโดยสภาพ และปัญหาของประเทศในปัจจุบัน การพัฒนาประเทศจะต้องเน้นจุดลงสู่ชนบท เพราะประชาชนชนบทยากจนแค้นเกินกว่าประชาชนกลุ่มอื่น ซึ่งความยากจนและความล้าหลังทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาที่สัมพันธ์กับคุณภาพของชีวิต (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, ดิเรก ฤกษ์ทราัย 2526: 15) หากปล่อยให้ประชาชนขาดคุณภาพหรือใช้ชีวิตตามยถากรรม ย่อมเกิดกระทบกระเทือนด้านความมั่นคงของชาติและชนบทนี้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมโดยส่วนรวมการพัฒนาชนบทย่อมส่งผลถึงการพัฒนาชุมชนเมืองหรือประเทศในส่วนรวมด้วย

กระบวนการในการปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของชาวชนบทซึ่งมีรายได้น้อยหรือยากจนจะต้องมีการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างมีคุณภาพในระยะยาวเพื่อสวัสดิการ (Welfare) และเพื่อการผลิตโดยการให้ประชาชนชาวชนบทเหล่านั้น ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเพื่อให้เกิดมีทักษะและความสามารถในการดำเนินการพัฒนามีสถาบันในระดับท้องถิ่น (Local) ระดับภาค (Regional) และระดับชาติ เพื่อการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นกระบวนการที่สามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วยตนเอง การดำเนินการเพื่อบรรลุตามเป้าหมายของการพัฒนาชนบท ดังกล่าวนั้นจะต้องมีการกำหนดนโยบายระดับชาติ ระบบการบริหาร (Administrative System) และการดำเนินการของสถาบันต่าง ๆ ทั้งในภาครัฐบาล และภาคเอกชน (ณัฐพล ชันธไชย 2525: 158-159) นอกจากนี้ ธวัช มกรพงศ์ ยังได้กล่าวว่า ควรมุ่งขยายผลการพัฒนาไปสู่ประชาชนกลุ่มอื่นในชุมชนด้วย ซึ่งถ้าหากประชากรของประเทศได้รับการพัฒนาแล้วย่อมจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติในที่สุด (ธวัช มกรพงศ์ 2526: 15)

จากคำนิยามและแนวคิดประเด็นต่าง ๆ ข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การพัฒนาชนบทนั้นจำเป็นจะต้องพัฒนาทุก ๆ ด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น

มีการกินอยู่ที่ การศึกษาดี สุขภาพอนามัยสมบูรณ์ และรวมไปถึงวัฒนธรรม จริยธรรม ค่านิยม
ทางการเมือง

หลักการพัฒนาชนบท

ในการพัฒนาชนบทนั้น มีผู้ให้หลักการที่สำคัญไว้หลายประการด้วยกัน พอที่จะรวบรวมได้
ดังต่อไปนี้คือ

ไพรัตน์ เศษะรินทร์ ได้ให้หลักการพัฒนาชนบทไว้ว่า

1. การพัฒนาต้องยึดความต้องการพื้นฐานของคนเป็นหลัก
2. การพัฒนาจะต้องริเริ่ม และดำเนินการโดยประชาชน
3. ต้องให้ชาวบ้านพึ่งตนเอง และเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน
4. โครงการและกิจกรรมพัฒนาจะต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความพร้อม
ของชุมชน (ไพรัตน์ เศษะรินทร์ 2526 : 73)

ปาพจน์ โสภณ ได้ให้หลักการในการพัฒนาชนบทไว้ว่า

1. ควรเร่งส่งเสริมการพัฒนา ไม่เน้นด้านวัสดุเท่านั้น แต่ควรพิจารณาด้านการสร้าง
คุณลักษณะที่จำเป็นในการพัฒนา ให้เกิดขึ้นแก่ชาวบ้านด้วย
2. หน่วยงานทั้งที่เป็นของรัฐ และเอกชนที่จะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาควรเป็น
ลักษณะผู้ให้การสนับสนุนไม่ควรเป็นผู้พัฒนาเสียเอง
3. การพัฒนาชนบทที่จะบังเกิดผลดี และควรเป็นในรูปของการพัฒนาแบบผสมผสาน
(Integrated Development) เพื่อผลแห่งการพัฒนา จะได้มุ่งเป็นจุดหมายอันเดียวกัน
4. ควรกำหนดครุชนชี้สังคม(Social Indicator)หรือบัญชีสังคม (Social
Accounting) ให้แน่ชัดเพื่อเป็นกรอบในการกำหนดความมุ่งหมาย การดำเนินงานและการ
ประเมินผลการพัฒนา (ปาพจน์ โสภณ 2526 : 17)

ดังนั้นพอจะสรุปจากแนวคิดเกี่ยวกับหลักการพัฒนาชนบทได้ว่า การพัฒนาชนบทนั้น
ควรเน้นในการที่จะให้ชาวบ้านได้พึ่งตนเอง โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
พัฒนาชนบททุกขั้นตอน เพื่อที่จะได้ให้เขาเหล่านั้นเห็นความสำคัญและถือว่างานพัฒนาชนบทเป็น

งานของพวกเขาเองไม่ใช่รอแต่ให้ผู้อื่นมาทำให้ และหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทจะต้องมีความเข้าใจในหลักการอันนี้ด้วย

นโยบายในการดำเนินการพัฒนาชนบท

ประเทศไทยได้เริ่มมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและพัฒนาสังคมมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 20 ปีมาแล้ว แต่ปัญหาความยากจนในชนบทก็ยังคงมีความรุนแรงอยู่มากทั้ง ๆ ที่ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจมีอัตราความเจริญของระบบอยู่ในเกณฑ์สูงขึ้นตาม แต่ประโยชน์จากการพัฒนานั้นก็ยังไม่ถึงชุมชนชนบท ซึ่งเป็นเหตุให้ชนบทยังคงอยู่ในสภาพยากจน ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ชาวชนบทส่วนใหญ่ก็ยังอยู่ในฐานะยากจน ดังนั้นแนวนโยบายแห่งชาติในการดำเนินงานพัฒนาชนบทของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 ได้เน้นเป้าหมายการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมลงสู่พื้นที่ชนบทยากจนให้ประชาชนมีฐานะความเป็นอยู่อย่างน้อยในระดับพอมีกินหรือให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตสูงขึ้น ดังที่ โสภิต บันเปียมรัชฎ์ ได้กล่าวไว้ว่า ความพยายามที่จะทำให้การพัฒนาชนบทเป็นศาสตร์ก็ได้มีการเริ่มกันมาบ้างแล้ว แม้จะไม่ค่อยปะติดปะต่อกันเท่าใด แต่ก็ได้มีการเริ่มมาจนกระทั่งผลของศาสตร์ การพัฒนาชนบทนั้นจะได้รับการปฏิบัติเป็นครั้งแรกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (โสภิต บันเปียมรัชฎ์ 2526: 261)

การพัฒนาชนบทเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ถูกต้องแต่ในแง่เรื่องเป้าหมายหรือปรัชญา และที่สำคัญก็คือ การให้ความสนใจในเรื่องของวิชาการชนบทนั้นยังเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ อย่างไรก็ตามก็ก็ได้มีความพยายามให้ความสนใจกันมากขึ้น ซึ่งทุกฝ่ายก็ร่วมมือกัน

สำหรับนโยบาย การพัฒนาชนบทของประเทศได้กำหนดแนวทางไว้ 3 ประการด้วยกันคือ (ปาพจน์ โสภณ 2526: 26-27)

ก. นโยบายการพัฒนาชนบทปกติ ใช้เพื่อการพัฒนาชนบทปกติมีแนวทางพัฒนาดังนี้

1. ปรับปรุงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ คือ ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ให้มีประสิทธิภาพและได้ประโยชน์มากที่สุด

2. ให้บริการด้านการตลาด ราคาและสินเชื่อ โดยส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีบทบาทให้มากขึ้น
3. ส่งเสริมให้เอกชนมีส่วนร่วมในการผลิต เทคนิคการผลิต บริการเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต การจัดหาเมล็ดพันธุ์โดยรัฐเป็นผู้กำหนดดูแล
4. ขยายระบบการส่งน้ำ กำหนดนโยบายการใช้น้ำอย่างประหยัด เก็บค่าใช้น้ำจากผู้ได้รับประโยชน์ในเขตชลประทาน
5. ขยายการอุตสาหกรรมและบริการเข้าไปในเขตเกษตรก้าวหน้า เพื่อให้เกิดการจ้างแรงงาน เกษตรกรจะมีอาชีพรองเพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่ง
6. ปรับปรุงขีดความสามารถหน่วยงานของรัฐในการบริหารงานพัฒนาด้านการเกษตร
7. เน้นการกระจายบริการทางสังคม การศึกษา สาธารณสุข อาหารและโภชนาการ การให้ชาวชนบทมีส่วนร่วม มีโอกาสได้รับบริการ และมีความปลอดภัยในการดำรงชีวิต

ข. แนวนโยบายพัฒนาชนบทแนวใหม่ มีหลักสำคัญ ดังนี้

1. ยึดพื้นที่เป็นหลัก โดยให้ความสำคัญแก่พื้นที่ยากจนหนาแน่นก่อน
2. พัฒนาระบบประชาชนให้พออยู่พอกิน มีบริการพื้นฐานขั้นต่ำอย่างทั่วถึงในเขตชนบทที่มีความยากจนหนาแน่น
3. ปรับปรุง ระบบการทำงาน ให้ประชาชนช่วยเหลือตัวเองให้มากขึ้นตามลำดับ
4. แก้ปัญหาที่ประชาชนยากจนเผชิญอยู่จริงให้ทั่วถึงพื้นที่ชนบทยากจน โดยเน้นเทคนิคที่ประชาชนทำได้เอง และมีการลงทุนต่ำ
5. ให้ประชาชนมีส่วนแก้ไขปัญหาของตัวเองให้มากที่สุด

ค. เป้าหมาย และพื้นที่เป้าหมาย ในการพัฒนาชนบท

เป้าหมายในการพัฒนาเขตชนบทยากจน กำหนดไว้ 7 ประการคือ

1. จัดให้มีแหล่งกลางในการช่วยเหลือ ผู้ขาดอาหารในระดับหมู่บ้าน คือ จัด
ธนาคารข้าว
2. จัดให้มีแหล่งกลางในการเช่ากระบือในระดับหมู่บ้าน เขตที่ขาดแคลนคือ
จัดธนาคารควาย

3. เพิ่มความสามารถของหมู่บ้านในด้านปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ
4. เพิ่มความสามารถในการผลิตอาหารโปรตีนเพื่อการบริโภค
5. เพื่อเพิ่มความสามารถในการดูแลสุขภาพอนามัยขั้นพื้นฐานให้ครบวงจรจาก

ระดับหมู่บ้านจนถึงอำเภอ

6. จัดบริการให้สินเชื่อแทนพ่อค้าคนกลางเพิ่มขึ้น ในพื้นที่ยากจนให้บริการศาลเกษตรในพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่อง การเช่าที่ดินเขตภาคเหนือตอนบน และให้บริการทางกฎหมายแก่ประชาชนในพื้นที่ยากจน

7. เพิ่มคุณภาพการศึกษาท้องถิ่น โดยการผลิตตำราที่เหมาะสมแต่ละท้องถิ่น ตลอดจนเพิ่มบัณฑิตอาสา

การพัฒนาการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท

เราจะพบว่าในชนบทของเรานั้นจะพบกับปัญหาต่าง ๆ มากมายไม่ว่าจะจะเป็นปัญหาในด้านใด โดยเฉพาะปัญหาในด้านสังคมได้มีผู้ศึกษาและค้นคว้าไว้มากมาย ผู้ค้นคว้าต่างก็เสนอปัญหาในประเด็นต่าง ๆ กัน นักการศึกษาจะมองปัญหาการศึกษาต่ำของประชากรในชนบท ปัญหา นักเรียนออกจากโรงเรียนกลางคัน ปัญหาการบริการของรัฐด้านโรงเรียน ครู อุปกรณ์ไม่เพียงพอ ฯลฯ นักเศรษฐศาสตร์พยายามมองปัญหาของชนบทในเรื่องการว่างงาน การใช้แรงงานไม่เต็มที่ คุณภาพของแรงงานต่ำ ผลผลิตต่ำ ปัญหาตลาดและสินเชื่อ การกระจายรายได้ ไม่ได้สัดส่วน ระหว่างคนมีและคนจน ฯลฯ ผู้มีหน้าที่ด้านสาธารณสุข ก็อาจจะมองปัญหาในเรื่องอัตราการเกิดการตาย โรคภัย ไข้เจ็บ การป้องกันโรค การรักษาโรค ตลอดจนปัญหาโภชนาการของคนวัยต่าง ๆ ฯลฯ นักสังคมสงเคราะห์ก็อาจมองทั้งปัญหาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ โดยพิจารณาในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มชน และชุมชน ไพรัตน์ เคชะรินทร์ได้สรุปว่าปัญหาสังคมในชนบทสามารถพิจารณาได้หลายรูปแบบและหลายสาขา แล้วแต่ความสนใจของผู้ศึกษา และแล้วแต่ว่าจะวิเคราะห์ปัญหาในประเด็นใดเป็นสำคัญ (ไพรัตน์ เคชะรินทร์ 2524: 66)

ในการจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสภาพสังคมและเศรษฐกิจในชนบทนั้น ควรมีบทบาทสำคัญ 4 ประการ คือ

1. บทบาทในการพัฒนาบุคลิกภาพของชายและหญิง

2. บทบาทในการให้ความรู้ทั่วไป เช่น อ่านออก เขียนได้ การรู้จักโลก และสังคม ที่ตนเองอาศัยอยู่
3. บทบาทในการส่งเสริมอาชีพ คือ ให้ทุกคนรู้จักทำมาหากินเลี้ยงชีพ เพื่อการมีชีวิตที่ดีต่อไป
4. บทบาทในการสร้างความสำนึก และความรับผิดชอบต่อสังคม ให้แก่คนในชนบท (วนิดา ชัยมงคล 2519: 131)

การพัฒนาทางการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชนบทแบบสมบูรณ์โดยมีเป้าหมายหลักทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

องค์ประกอบของการพัฒนาการศึกษาในชนบท คือ

1. สถานภาพ ได้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในชนบท อันมีเด็ก ผู้ใหญ่ ครู ผู้บริหารการศึกษา เป็นต้น บุคคลเหล่านี้จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการพัฒนาการศึกษาชนบท จะต้องมีภาระงานของผู้เรียนวิชาชีพต่าง ๆ ให้สูงขึ้น
2. หน้าที่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาดังกล่าวต่างมีหน้าที่ของตนที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงต้องมีการปรับปรุงพัฒนา
3. แบบแผนแห่งพฤติกรรม แบ่งออกเป็น

ก. บรรทัดฐานทางสังคม เกี่ยวกับการศึกษา ควรได้มีการยกมาตรฐานการศึกษาให้สูงขึ้น และบังคับใช้มาตรฐานนั้นอย่างจริงจัง การบังคับที่ได้ผลจะต้องร่วมมือกันทั้งลูกศิษย์ ครู และผู้บริหารการศึกษา

ข. ค่านิยม ควรพัฒนาความนิยมการศึกษาวิชาชีพ ให้เห็นว่าวิชาชีพมีประโยชน์แก่บ้านเมือง นักบริหารควรมีค่านิยมในเรื่อง คุณภาพมากกว่าประกาศนียบัตรนิยมวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น หรือการฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

ค. ความเชื่อ เกี่ยวกับการศึกษา เช่น เชื่อประกาศนียบัตร มากกว่าความรู้ เชื่อว่าเรียนมหาวิทยาลัยดีกว่าอาชีวศึกษา การเรียนเพื่อไปรับราชการมากกว่าประกอบอาชีพส่วนตัว เป็นต้น จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนา

ง. สัญญลักษณ์ ที่ควรสร้างขึ้นเพื่อสนับสนุนการพัฒนาการศึกษาแนวใหม่ คือ
ผลิตผลทางการศึกษาสายอาชีพศึกษาการยอมรับ ผู้มีความสามารถทำงานได้ดี โดยไม่ต้องมี
ประกาศนียบัตร หรือปริญญาเป็นต้น

4. การพัฒนาการศึกษาชนบท จะต้องรวมทั้งการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้
เหมาะสมกับท้องถิ่นที่ความต้องการปรับปรุงอุปกรณ์การสอนวิชาชีพ วิทยาศาสตร์ และปรับปรุง
คุณภาพของครูให้สูงขึ้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2522: 298-299)

งานพัฒนาชนบทของกระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงหนึ่งในสี่กระทรวงหลักที่รัฐบาลมอบหมายให้
รับผิดชอบในการพัฒนาชนบท ร่วมกับกระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวง
เกษตรและสหกรณ์เพื่อสนองนโยบาย การพัฒนาชนบทของรัฐบาลให้บรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมาย
และเจตนารมณ์การพัฒนาชนบทภายใต้ทรัพยากร กำลังความสามารถและความถนัดของกระทรวง
ศึกษาธิการ ดังนั้นทางกระทรวงจึงได้กำหนดกรอบนโยบาย แนวทางดำเนินการและแนวทาง
ปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, สถาบันพัฒนาผู้บริหาร ม.ป.ป.:1)

กรอบนโยบายการพัฒนาชนบท

1. พัฒนาคนให้มีความรู้พื้นฐาน เพื่อนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ ตามความ
ต้องการของแต่ละบุคคล แต่ละครอบครัว ตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น
2. พัฒนาคนให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบของพลเมืองดี
อันพึงมีต่อชาติบ้านเมือง มีคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และมีความรักหวงแหนแผ่นดินเกิด
3. พัฒนาคนให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในกระบวนการพัฒนาชนบทและมีทัศนคติที่ดี
ต่องานพัฒนาชนบทของรัฐบาล
4. พัฒนาคนให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องสุขภาพอนามัย การป้องกันโรคภัย
ไข้เจ็บ การบำรุงรักษาสุขภาพอนามัยให้สมบูรณ์

เพื่อให้กรอบนโยบายการพัฒนาชนบทดำเนินไปอย่างมีเป้าหมายและมีทิศทางในการพัฒนาชนบทอย่างแจ่มชัดและสามารถปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวนโยบาย การพัฒนาชนบทของรัฐบาล ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดแนวทางพัฒนาชนบท ดังนี้

1. กระทรวงศึกษาธิการจะระดมสรรพกำลังทรัพยากรที่มีอยู่ในทุกหน่วยงานในแต่ละท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาชนบท
2. ให้ความร่วมมือสนับสนุนหน่วยงานอื่น ๆ ในทุกลักษณะที่ดำเนินการพัฒนาชนบทตามนโยบายของรัฐบาล ภายใต้ขอบเขตของงาน และกำลังความสามารถที่กระทรวงศึกษามีอยู่
3. จัดให้มีโครงสร้างและรูปแบบ ตลอดจนกระบวนการพัฒนาชนบทให้ผสมผสานกัน ตั้งแต่ระดับกระทรวง ลงไปจนถึงพื้นที่เป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาชนบทที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในระดับกระทรวง จัดให้มีคณะกรรมการบริหารงานพัฒนาชนบท เพื่อรับผิดชอบงานนโยบายพัฒนาชนบทที่กระทรวงมอบหมาย และจัดให้มีศูนย์ประสานงานพัฒนาชนบทเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการพัฒนาชนบทและศูนย์ประสานงานพัฒนาชนบทของกระทรวงศึกษาธิการ
4. กระทรวงศึกษาธิการจะได้ใช้สถานศึกษาร่วมกับวัด และ/หรือศาสนสถานของทุกศาสนาเป็นศูนย์ดำเนินการพัฒนาชนบทของแต่ละท้องถิ่น

จากกรอบนโยบายและแนวทางดำเนินการพัฒนาชนบทของกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าวมาแล้วในฐานะที่เป็นกระทรวงหลักที่ร่วมกับการกิจในการพัฒนาชนบททางด้านการศึกษา และวัฒนธรรมในปัจจุบันนี้ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงได้วางแนวนโยบาย ในการพัฒนาชนบทไว้ ดังนี้

1. ส่งเสริมสนับสนุนให้บริการทางวิชาการแก่ประชาชนในชนบทยากจนและพื้นที่หมู่บ้าน อ.พ.บ. (อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง) และประชาชนในพื้นที่ชนบททั่วไป เป็นอันดับรองโดยมุ่งเน้นให้ชาวชนบทได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองพึ่งตนเองในที่สุด
2. พัฒนาการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมและสอดคล้องกับทรัพยากรของท้องถิ่น เมื่อช่วยให้ชาวชนบทมีอาชีพ สร้างและยกฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น
3. พัฒนาให้ประชาชนในชนบทรู้หนังสือเพิ่มขึ้น และคงสภาพอ่านออก เขียนได้ อย่างต่อเนื่อง

4. พัฒนาส่งเสริมให้ผู้นำท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองโดยมุ่งให้ทำงานร่วมกันเป็นคณะ
5. สนับสนุนให้องค์การของรัฐและเอกชน จัดหาอุปกรณ์สื่อการเรียนให้แก่โรงเรียน ประถมและมัธยมในหมู่บ้านและตำบลให้เพียงพอ และได้มาตรฐาน โดยเน้นพื้นที่ชนบทยากจนเป็นอันดับแรก และพื้นที่ชนบททั่วไปเป็นอันดับรอง
6. ส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทปฏิบัติตามครรลองของวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมและค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการอย่างต่อเนื่อง
7. ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนในชนบทได้มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมทางด้าน กีฬา นันทนาการ ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม (วิทยาลัยครูอุบลราชธานี ม.ป.ป.: 1-2)

กรมการฝึกหัดครูกับการพัฒนาชนบท

กรมการฝึกหัดครูเป็นกรมหนึ่งที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีวิทยาลัยครูในสังกัด 36 แห่ง ทั่วประเทศ งานพัฒนาชนบทที่กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบอยู่ได้กระจายไปยังกรมต่าง ๆ เพื่อให้รับผิดชอบไปดำเนินการ ดังนั้นกรมการฝึกหัดครูจึงต้องรับนโยบายในการพัฒนาชนบทของกระทรวงศึกษาธิการไปดำเนินการด้วย และผู้ที่ปฏิบัติงานเหล่านี้ให้กรมการฝึกหัดครูก็คือวิทยาลัยครูต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศนั่นเอง ซึ่งบทบาทที่สำคัญอย่างหนึ่งของวิทยาลัยครูก็คือการบริการชุมชน งานพัฒนาชนบทถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริการชุมชนที่วิทยาลัยครูต้องให้บริการ สำหรับนโยบายของกรมการฝึกหัดครูตามแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 5 มีดังนี้

1. เร่งรัดพัฒนาให้วิทยาลัยครูได้กระทำหน้าที่ทั้ง 5 ประการที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู 2518 อย่างสมบูรณ์ และมีภาระหน้าที่ทั้ง 5 ประการนั้น คือ การผลิตครู การอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาประจำการ ศึกษาค้นคว้าวิจัย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและการให้บริการแก่ สังคมในชุมชนทางด้านวิชาการ
2. เตรียมการและดำเนินการเพื่อพัฒนาให้วิทยาลัยครูเป็นวิทยาลัยอุดมศึกษาสามารถจัดการศึกษาครูในระดับปริญญา และจัดสอนวิชาการและวิชาชีพทั้งในและนอกระบบโรงเรียน เพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคมในชุมชนโดยเฉพาะในชนบท

เพื่อให้บรรลุผลดังกล่าว กรมการฝึกหัดครู จึงมีนโยบายปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. เร่งรัดพัฒนาคุณภาพในการผลิตครูเป็นสำคัญ ลดปริมาณนักศึกษาสายวิชาสามัญลงและเพิ่มนักศึกษาครูสายวิชาชีพปฏิบัติและวิชาชีพ พร้อมกับเร่งรัดในด้านคุณภาพเพื่อผลิตครูที่ดีตามความต้องการของสังคม
2. พัฒนาและส่งเสริมให้วิทยาลัยครูเป็นศูนย์กลางของการฝึกอบรมและบุคลากรทางการศึกษาประจำการ ให้สามารถจัดการศึกษาที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมในชุมชนโดยเฉพาะในชนบท
3. พัฒนาและส่งเสริมให้วิทยาลัยครูเป็นศูนย์กลางของการศึกษาขั้นคว่าการศึกษาครู เพื่อนำผลไปพัฒนาการฝึกหัดครูและการศึกษาของชาติให้เกิดประสิทธิภาพ ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาแห่งชาติ
4. พัฒนาและส่งเสริมให้วิทยาลัยครูเป็นศูนย์กลางของการศึกษา ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่นให้บังเกิดผล และเป็นไปตามนโยบายวัฒนธรรมของการศึกษาแห่งชาติ
5. เตรียมการและดำเนินการจัดการให้บริการ และจัดสอนวิชาการ และวิชาชีพที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมในท้องถิ่น โดยเฉพาะในชนบททั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนในท้องถิ่นนั้น ๆ (กรมการฝึกหัดครู 2525: 1-2)

ในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 กรมการฝึกหัดครูได้กำหนดแผนงานหลักชั้นเป็นแนวทางในการพัฒนางานและพัฒนาวิทยาลัยครูโดยสอดคล้องกับนโยบายของกรมการฝึกหัดครู ซึ่งแผนงานหลักมีอยู่ 7 แผนงานดังต่อไปนี้

1. แผนงานบริหารทั่วไป เพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
2. แผนงานการให้การศึกษาเพื่อปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษา
3. แผนงานการให้การศึกษาเพื่อเสมอภาคทางโอกาสของสถานศึกษา
4. แผนงานการให้การศึกษาเพื่อส่งเสริมจริยศึกษาและธำรงไว้ซึ่งศาสนา

วัฒนธรรมไทย

5. แผนงานให้การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพและพละนาamay
6. แผนงานการใช้บริการทางวิชาการแก่สังคม
7. แผนงานการพัฒนาชนบท (กรมการฝึกหัดครู 2526: 20)

แผนงานทั้งหมด 7 แผนนี้จะมืงานและโครงการต่าง ๆ รองรับสำหรับโครงการหรืองานที่เน้นเป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบททั้งทางตรงและทางอ้อมนั้นจะมีอยู่ในแผนงานการใช้บริการทางวิชาการแก่สังคม และแผนงานการพัฒนาชนบท

แนวทางการดำเนินงาน ตามแผนงานการพัฒนาชนบทของกรมการฝึกหัดครู มีดังนี้

1. กรมการฝึกหัดครู จะพัฒนาชนบทภายใต้อำนาจหน้าที่ของกรมการฝึกหัดครูโดยจะนำเอางานที่กรมการฝึกหัดครูดำเนินการอยู่แล้ว หากแต่ขยายพื้นที่ดำเนินการไปสู่พื้นที่ชนบทในจังหวัดตามที่คณะกรรมการพัฒนาจังหวัดเห็นชอบ โครงการเหล่านี้คือ
 - 1.1 โครงการฝึกหัดครูชนบท
 - 1.2 โครงการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย
 - 1.3 โครงการพัฒนาและส่งเสริมการสหกรณ์
 - 1.4 โครงการอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาประจำการ
2. กรมการฝึกหัดครูดำเนินงานโครงการทั้ง 4 ในพื้นที่ ที่คณะกรรมการพัฒนาจังหวัดเห็นชอบแล้ว และประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ในสังกัดกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงสาธารณสุข
3. โครงการที่จะมีส่วนในการพัฒนาชนบทนี้ อาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงเป็นปี ๆ ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับงานของอีก 3 กระทรวง (กรมการฝึกหัดครู: 159)

สำหรับโครงการฝึกหัดครูชนบทนั้น มีแนวทางในการดำเนินงาน คือ

 1. จัดตั้งโรงเรียนฝึกสอน (ศูนย์วิทยาลัยครูท้องถิ่น) ในท้องถิ่นชนบท
 2. จัดนักศึกษาออกไปปฏิบัติงานในท้องถิ่นชนบท
 3. นักศึกษาที่ออกไปฝึกสอนนั้น จะดำเนินงานดังนี้
 - สอน ฝึกอบรม รวมทั้งฝึกงานธุรการโรงเรียน

- ปรับปรุงชั้นเรียน และโรงเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ความสะดวก ความเป็นระเบียบ ฯลฯ
- พัฒนาบ้านพักให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชน
- จัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบทได้แก่ ด้านกีฬา อนามัย เด็กก่อนวัยเรียน วัฒนธรรม นันทนาการ เป็นต้น
- ประสานงานกับชาวบ้านในกิจกรรมอื่น ๆ ที่เห็นสมควร

ซึ่งแนวทางในการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนี้จะมีรูปแบบ ดังนี้

1. ใช้วิทยาลัยครูเป็นฐานในการจัดกิจกรรม โดยเน้นเป้าหมายลงสู่ชนบทยากจน
2. ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น ดำเนินการพัฒนาชนบท
3. วิทยาลัยครูมีฐานะเป็นตัวแปร (Change Agent) ในการกระตุ้นส่งเสริมให้แนวคิดแก่ประชาชนในชนบท เพื่อให้เกิดการพัฒนา โดยยึดหลักให้ประชาชนช่วยตัวเอง และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น
4. การเสริมแรงด้านการพัฒนาชนบท ใช้การศึกษาเป็นแกนโดยการให้บริการทางวิชาการที่เหมาะสม แก้ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น
5. การพัฒนาชนบทยึดถือจารีตประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นแกนกลางในการพัฒนาและเน้นการส่งเสริมทำนุบำรุงจารีตประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและความสำคัญของวิทยาลัยครูในการพัฒนาชนบท

คำว่า "บทบาท" ตรงกับคำว่า "Roles" ในภาษาอังกฤษ นักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า "บทบาท" หรือ "Roles" ไว้ดังนี้

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good) ได้อธิบายความหมายของคำว่า "บทบาท" หมายถึงลักษณะที่แสดงออกของบุคลการภายในกลุ่ม รูปแบบของพฤติกรรมที่คาดหวังตามตำแหน่งหน้าที่หรือการแสดงออกของแต่ละบุคคล ตามมุ่งหวังของสังคม (Carter V. Good 1964: 502.)

ซาเจน สแตนเฟลด์ (Sargent Stansfeld) กล่าวถึง ความหมายของ "บทบาท" ไว้ว่า "บทบาทของบุคคลใดก็คือ รูปแบบหรือชนิดของพฤติกรรมทางสังคมซึ่งน่าจะมีความหมายเหมาะสมกับบุคคลนั้น ๆ และเป็นไปตามความต้องการและความคาดหวังของบุคคลที่อยู่ในกลุ่ม (Sargent Stanfeld, 1951: 360)

เคธ เดวิส (Keith Devis) ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบว่า การที่บุคคลจะดำรงตำแหน่งใด ตำแหน่งหนึ่งต้องมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ กำหนดควบคู่ไปกับตำแหน่งนั้นเสมอ บทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบที่กำหนดไว้นี้จะต้องเป็นที่รู้และเข้าใจกันระหว่างบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งเอง และบุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (Keith Devis, 1962: 40)

ภิญโญ สาร ได้ให้ความหมายของคำว่า "บทบาท" ไว้ว่า บทบาทหน้าที่หมายถึง ความมุ่งหวัง ที่บุคคลอื่นควรหวังว่าบุคคลในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งควรจะทำหรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง บทบาทหน้าที่ (Role) มีควบคู่กับตำแหน่ง (Position) ที่บุคคลดำรงอยู่เสมอ (ภิญโญ สาร 2526: 303)

ประสาธ หลักศิลา ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทไว้ว่า เมื่อคนหนึ่งเป็นสมาชิกหลายกลุ่มย่อมดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่ง และแต่ละตำแหน่งย่อมมีหน้าที่ปฏิบัติสำหรับตำแหน่งนั้น คือ บทบาท (Role) หน้าที่นั้นเป็นสิ่งควบคู่ไปกับตำแหน่ง แต่มีข้อสังเกตว่าตำแหน่งที่เหมือนกันเมื่อคนต่างคนมาดำรงตำแหน่งนั้น การปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งนั้น ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน จึงทำให้เราเห็นความแตกต่างของแต่ละคนได้ (ประสาธ หลักศิลา 2511 : 114-115)

จากแนวความคิดของบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว จึงพอสรุปความหมายของ "บทบาท" ได้ดังนี้

บทบาท คือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่คนเราแสดงออกตามตำแหน่งหน้าที่ที่เขาได้รับและพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นย่อมมีความผูกพันกับความคิด ความเชื่อของผู้ดำรงตำแหน่งเองและความคาดหวังของบุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้น

การที่บุคคลผู้ดำรงอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและความรับผิดชอบของตนในฐานะอยู่ในตำแหน่งนั้น ๆ ย่อมจะเป็นผลอย่างยิ่ง เพราะการที่มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทของตนนั้น จะเป็นทางที่จะช่วยให้บุคคลผู้นั้นปฏิบัติงานในหน้าที่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามที่ตนเองและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานนั้นคาดหวังไว้ ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่งานในหน้าที่ของตนและสังคมต่อไปอีกด้วย

วิทยาลัยครูเป็นสถาบันอุดมศึกษา ที่มีการเปลี่ยนแปลง มาจากโรงเรียนฝึกหัดครูซึ่งในปัจจุบัน มีจำนวนทั้งสิ้น 36 แห่ง กระจายอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศ การเปลี่ยนแปลงจากลักษณะฝึกหัดครู (Teacher Training) ซึ่งเป็นการฝึกหัดความรู้และทักษะระยะสั้นเพียงปีสองปี ก็พัฒนามาเป็นการศึกษา สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูงในระดับปริญญาตรี เช่นเดียวกับวิชาอื่น ๆ ในลักษณะที่เรียกว่า ครูศึกษา (Teacher Education) (ทองอินทร์ วงศ์โสธร 2521: 23) ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงหน้าที่และบทบาทในทางที่ตอบสนองความต้องการของสังคมเป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นดังกล่าวก็เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางด้านการเมือง สังคมและเศรษฐกิจของชาติ และในการตอบสนองความต้องการของสังคมถือเป็นหน้าที่หลักของวิทยาลัยครูที่จะต้องปฏิบัติและการปฏิบัติก็กระทำโดยการมีบทบาทในด้านต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ. 2518 ซึ่งกำหนดให้วิทยาลัยครูเป็นสถาบันให้การศึกษาวิชาการและผลิตครูในระดับประกาศนียบัตร และปริญญาตรี การทำการวิจัยเพื่อเป็นการส่งเสริมวิชาชีพ และวิหะฐานะของครูอาจารย์และเจ้าหน้าที่ การเข้ามีส่วนร่วมในการจรรโลงศิลปประเพณี และวัฒนธรรมในท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ทางด้านการพัฒนาจิตใจของประชาชนในสังคม การให้บริการทางวิชาการแก่สังคม (พระราชบัญญัติวิทยาลัยครู 2518: 24) ซึ่งเห็นได้ชัดว่า บทบาทหลักของวิทยาลัยครูดังกล่าวมีความมุ่งหมายเพื่อให้วิทยาลัยครูได้ใกล้ชิดกับสังคมและธรรมชาติของท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในด้านส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าให้แก่ท้องถิ่นต่อไป

สำหรับในแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 5 นั้น บทบาทของวิทยาลัยครู ปรากฏดังนี้

1. วิทยาลัยครูควรลดบทบาทการผลิตครูในเชิงปริมาณลง เน้นการผลิตให้ได้คุณภาพ เพื่อสอนกลุ่มวิชาพื้นฐานอาชีพ นาฏศิลป์ ดนตรี และครูวิชาเฉพาะที่ขาดแคลน

2. วิทยาลัยครูหันไปดำเนินการเพื่อช่วยปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษาในเรื่อง
ต่อไปนี้

- 2.1 อบรมครูประจำการ
- 2.2 ประสานงานกับสถาบันการศึกษาอื่นที่อยู่ใกล้เคียงร่วมกันทำการวิจัยและ
บริการชุมชน
- 2.3 ผลิตตำรา วัสดุอุปกรณ์ ประกอบการเรียนการสอน หลักสูตรของ
กรมการฝึกหัดครู
- 2.5 ร่วมกับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมด้านทำนุบำรุงส่งเสริมเผยแพร่ศิลปะ
วัฒนธรรมท้องถิ่น (กรมการฝึกหัดครู 2524: 11)

สำหรับงานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท ของวิทยาลัยครูต่าง ๆ ที่ได้ดำเนิน
ไปแล้วในรอบปีที่ผ่านมา มีดังนี้

1. งานพัฒนาชุมชนยากจน กรมการฝึกหัดครูพัฒนาชนบทในพื้นที่ยากจน 37 จังหวัด
ตามนโยบายรัฐบาล ชื่อโครงการ "ผลิตหนังสือ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและสังคม" วิทยาลัยครู
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้ จำนวน 19 แห่ง เป็นหน่วยดำเนินงานโครงการนี้
ได้รับงบประมาณจากรัฐ 16.2 ล้านบาท โดยมีเป้าหมายสำหรับเยาวชน และประชาชนในพื้นที่
37 จังหวัด จำนวน 21 ล้านคน ให้มีโอกาสอ่านหนังสือเพื่อช่วยยกระดับ การดำรงชีวิตให้ดีขึ้น
2. โครงการศูนย์ฝึกอบรมชาวเขา กรมการฝึกหัดครูร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์
กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการฝึกอบรมครูช่วยสอนชาวเขาในวิทยาลัยครู 4 แห่ง คือ
วิทยาลัยครูกาญจนบุรี วิทยาลัยครูกำแพงเพชร วิทยาลัยครูเชียงใหม่ และวิทยาลัยครูเชียงราย
3. โครงการพัฒนาหมู่บ้านแม่แจ่ม โครงการนี้เป็นโครงการร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทย
และรัฐบาลสหรัฐอเมริกา กรมการฝึกหัดครูกับหน่วยงานอื่น ๆ ดำเนินการโครงการนี้เพื่อพัฒนา
ประชาชนในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แจ่ม และการอนุรักษ์ภาวะแวดล้อมโดยมีวิทยาลัยครูเชียงราย
วิทยาลัยครูเชียงใหม่ และวิทยาลัยครูลำปาง เป็นหน่วยฝึกอบรมผู้ประสานสัมพันธ์ให้กับโครงการ
4. งานส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น วิทยาลัยครูทุกแห่งได้จัดให้มีศูนย์วัฒนธรรม
โดยร่วมมือกับคณะกรรมการแห่งชาติและจังหวัด จัดตั้งศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมประจำจังหวัด
ขึ้น ทำหน้าที่ค้นคว้าวิจัยอนุรักษ์ ฟื้นฟูส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมพร้อมทั้งจัดตั้งหอวัฒนธรรมท้องถิ่น

5. โครงการผสมผสานขบวนการศึกษาพัฒนาเพื่อความมั่นคงจังหวัดน่าน กรมการฝึกหัดครู ได้ร่วมมือกับกองพลทหารม้าที่ 1 ส่วนหน้า และหน่วยงานอื่น ๆ โครงการนี้เกิดขึ้นมาเนื่องจาก จังหวัดน่านเป็นจังหวัดชายแดนที่มีการแทรกซึมของผู้ก่อการร้าย จึงมุ่งพัฒนาในด้านการอาชีพ พละนาถัย ค่านิยม ซาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการศึกษาเพื่อให้เป็นเครื่องมือในการ พัฒนาประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายโดยเริ่มจากเด็กก่อนวัยเรียน พ่อบ้าน แม่บ้านและผู้นำชุมชน

6. โครงการจัดวิทยาลัยชุมชน เป็นโครงการร่วมมือระหว่างกลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้ กับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จัดทำหลักสูตรพิเศษสอนประชาชนในท้องถิ่นในรอบปีที่แล้วมา ได้ จัดสอนและอบรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และอบรมการโรงแรมและการท่องเที่ยวที่มีประชาชนสนใจ มาศึกษาอบรมกันเป็นจำนวนมาก

7. โครงการวิทยาลัยชาวบ้าน เป็นโครงการที่วิทยาลัยครูสกลนครร่วมมือกับ ก.ร.ป. กลาง และจังหวัดสกลนคร จัดการศึกษาอบรมแก่ประชาชนในเรื่องการสาธารณสุข การอาชีพ ประชาธิปไตย โดยจัดออกวิทยุกระจายเสียง และจัดหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปในหมู่บ้านชนบท

8. โครงการแผ่นดินทอง เป็นโครงการของวิทยาลัยครูเลย ร่วมกัษกระทรวง มหาดไทย และจังหวัดทำเป็นหมู่บ้านตัวอย่าง เน้นเรื่องความเป็นอยู่การสาธารณสุข การจัดบ้าน ความสะอาด การทำมาหากิน การสหกรณ์ ความร่วมมือ และความเป็นประชาธิปไตย

9. โครงการในพระราชดำริ เป็นโครงการซึ่งวิทยาลัยครูเชียงราย จัดทำตาม- พระราชดำริเป็นโครงการอาหารกลางวันสำหรับเด็กในโรงเรียน การใช้ทรัพยากร การพัฒนา ทรัพยากร เช่น การปลูกผัก เลี้ยงสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหารกลางวัน

10. โครงการจัดตั้งศูนย์ฝึกสหกรณ์ในกลุ่มวิทยาลัยครู เป็นโครงการที่กลุ่มวิทยาลัยครู ตั้งเป็นศูนย์ฝึกอบรมนักศึกษา และผู้สนใจให้เข้าใจและมีจิตใจเป็นนักสหกรณ์ รู้จักการจัดการ การทำบัญชีฝึกการขาย ฝึกให้ประชาชนรู้วิธีการและประโยชน์ของสหกรณ์ (กระทรวงศึกษาธิการ 2526: 23-24)

บทบาทและความรับผิดชอบของอาจารย์ในวิทยาลัยครู

จากการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานของวิทยาลัยครู โดยมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ วิทยาลัยครู พ.ศ.2518 ขึ้นมานั้น บทบาทและความรับผิดชอบของวิทยาลัยครูก็ได้มีการเปลี่ยนแปลง จากโครงสร้างเดิม มาเป็นสถาบันอุดมศึกษาสถาบันหนึ่ง ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอความ

คิดเห็นไว้ดังต่อไปนี้

สุภรณ์ ศรีพิพล กล่าวว่า วิทยาลัยครูเป็นระบบย่อยของระบบอุดมศึกษาที่มีบทบาทและหน้าที่ใหญ่ 3 ประการ คือ

1. ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ อารยธรรมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้บุคคลรุ่นหลังได้ทราบและรักษาสิ่งที่ตั้งมาไว้ หน้าที่นี้ได้แก่ การสอน การอบรม เพื่อผลิตบุคคลที่มีคุณสมบัติตรงความมุ่งหมายออกไปรับใช้สังคม

2. แสวงหาความรู้ วิทยาการใหม่ ๆ หน้าที่นี้ได้แก่ การทดลองค้นคว้าวิจัย หาความก้าวหน้าทางวิชาการ แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ และประยุกต์ผลงานการค้นคว้าเพื่อช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม

3. ใช้ความรู้ต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์แก่สังคม หน้าที่นี้ได้แก่ การบริการทางวิชาการ แก่สังคม ตามความต้องการของท้องถิ่นเป็นหลัก เป็นผู้นำและเผยแพร่ทักษะเทคนิคการสอนใหม่ ให้แก่โรงเรียนในชนบท เช่น การอบรม และเผยแพร่การศึกษาให้แก่ครูประจำการ (สุภรณ์ ศรีพิพล ม.ป.ป.: 32)

ภิญโญ สาธร ได้กล่าวไว้ในการประชุมทางวิชาการ ณ วิทยาลัยครูลำปาง ว่า วิทยาลัยครูในปัจจุบันถือว่าเป็นสถาบันอุดมศึกษาในการบริหารงานวิทยาลัยครูจะต้องยึดแนวความคิดของอุดมศึกษาที่ว่าด้วยบทบาท และหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ

1. หน้าที่ในการสอน การสอนในระดับอุดมศึกษาควรเป็นสองทาง (Two Way Process) คืออาจารย์เป็นผู้ให้นักศึกษา และนักศึกษาก็ให้กลับไปคืนอาจารย์ด้วยหมายความว่า ทั้งอาจารย์และนักศึกษาเรียนด้วยกัน

2. หน้าที่ในการวิจัยหรือค้นคว้าความรู้ใหม่ โดยเฉพาะในวิทยาลัยครูจะต้องค้นคว้าวิจัย เขียนตำรา และทำกันอย่างกว้างขวาง

3. หน้าที่บริการสังคม เป็นบริการทางวิชาการให้กับชุมชน วิทยาลัยครูอาจสร้างตนเองให้เป็นวิทยาลัยชาวบ้าน เพื่อบริการให้กับชุมชนโดยไม่จำเป็นต้องคิดเรื่องประกาศนียบัตรที่จะมอบให้ บริการที่น่าจะจัดได้แก่เรื่องเกี่ยวกับการปกครองระบบเศรษฐกิจ การเกษตร วิชาชีพ และเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมและชีวิตครอบครัว (ภิญโญ สาธร 2518: 37-42)

สำหรับบทบาทด้านการฝึกอบรมครูประจำการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครูที่สอนในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งมีอยู่ทั่วไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศนั้น จะเห็นว่า ครูชนบทคือบุคลากรหลักในการพัฒนาชนบทไทย และสถาบันที่สามารถทำหน้าที่พัฒนาบุคลากรหลักเหล่านี้ ให้สามารถทำหน้าที่ของตนได้ก็คือ วิทยาลัยครู (จิตรกร ตั้งเกษมสุข 2524: 21) ซึ่งอาจารย์ในวิทยาลัยครูทั้งหลายน่าจะได้ตระหนักในบทบาทอันสำคัญนี้และควรที่จะต้องมี

1. ความรู้ความเข้าใจ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในด้านการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาในชนบทอย่างลึกซึ้ง
2. มีความรู้ความเข้าใจ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของคนในชนบท อย่างลึกซึ้งด้วยความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ ในเรื่องดังกล่าวนี้ อาจารย์ของวิทยาลัยครูจะมีได้ก็ต่อเมื่ออาจารย์ของวิทยาลัยครู ได้ออกไปคลุกคลีอยู่กับคนในชนบทอย่างคนที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน และพร้อมที่จะเรียนรู้จากกันและกัน

ในการทำหน้าที่ตามบทบาทของอาจารย์วิทยาลัยครูนั้น พอจะสรุปได้ว่าอาจารย์ในวิทยาลัยครูต้องทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติวิทยาลัยครูซึ่งมีดังนี้

- ก. บทบาทด้านการสอน
- ข. บทบาทด้านการวิจัย
- ค. บทบาทด้านการบริการชุมชน
- ง. บทบาทด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

และในการไปดำเนินการเพื่อการพัฒนาชนบทของอาจารย์วิทยาลัยครูนั้น ก็คงจะต้องยึดบทบาทหลักเหล่านี้ เพื่อช่วยในการพัฒนาชนบทตามเขตจังหวัดที่วิทยาลัยครูแต่ละแห่งรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมของอาจารย์ตามบทบาทของวิทยาลัย

การเข้ามามีส่วนร่วมของอาจารย์วิทยาลัยครูต่อการพัฒนาชนบทนั้น มีความสำคัญมาก เพราะการที่อาจารย์วิทยาลัยครูเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ในการพัฒนาชนบทนั้น จะช่วยให้การดำเนินการพัฒนาชนบทของวิทยาลัยครูดำเนินการไปได้ผลอย่างเต็มที่ ดังนั้น

อาจารย์จะต้องรับผิดชอบและปฏิบัติควบคู่ไปกับบทบาทด้านการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม จึงควรที่จะอุทิศเวลาเข้าไปคลุกคลีกับชนบทให้มากประสานงานระหว่างชุมชนกับวิทยาลัยครูให้ดี และที่สำคัญควรจะทำงานเป็นกลุ่มทุกคนต้องร่วมมือกันระดมสรรพกำลังที่มีอยู่เพื่อรับใช้สังคมโดยมีผู้บริหารสนับสนุนอย่างใกล้ชิด (สมชาย วงศ์เกษม 2519: 118-119)

จากหน้าที่หลักของวิทยาลัยครู ก็จะเห็นได้ว่าอาจารย์วิทยาลัยครูจะต้องมีส่วนร่วมที่จะดำเนินการตามบทบาทเหล่านั้น โดยเฉพาะบทบาทด้านการพัฒนาชนบทของวิทยาลัยครู ถ้าเราจะพิจารณาการมีส่วนร่วมของอาจารย์วิทยาลัยครู โดยแบ่งบทบาทออกเป็นบทบาทที่มีต่อสังคมทั่วไป บทบาทด้านการสอนและการฝึกอบรม (Pre-service and In-service Training) บทบาทด้านการวิจัย บทบาทด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (ปาพจน์ โสภณ 2526: 122) การมีส่วนร่วมของอาจารย์วิทยาลัยครูในชนบทดังกล่าวมีดังนี้คือ

1. บทบาทของวิทยาลัยครูที่มีต่อสังคมทั่วไป

การให้การศึกษาเป็นการให้บริการทางสังคมประการหนึ่ง การศึกษาเป็นพื้นฐานให้เกิดคุณภาพ แห่งทรัพยากรมนุษย์ และคุณภาพแห่งชีวิต วิทยาลัยครูมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนชนบท เป็นการปฏิบัติภารกิจที่ช่วยเหลือให้เกิดการพัฒนาขึ้นในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อันจะทำให้เกิดสภาวะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในสังคมชนบทซึ่งบทบาทของวิทยาลัยครูในด้านนี้อาจารย์วิทยาลัยครูสามารถมีส่วนร่วมได้โดยให้ความรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และอาชีพ ให้แก่ประชาชนในชนบทและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการอนามัย และชีวิตในครอบครัว พร้อมทั้งการร่วมมือพัฒนาท้องถิ่นและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นด้วย

2. บทบาททางด้านการสอนและการฝึกอบรม

สถาบันการศึกษาทุกระดับมีหน้าที่โดยตรงคือ หน้าที่ทางด้านการสอนถือว่าเป็นหัวใจเพราะเป็นการผลิตบุคคลในสาขาวิชาการต่าง ๆ ออกไปพัฒนาบ้านเมือง วิทยาลัยครูนับว่าเป็นสถาบันการศึกษาที่มีความสำคัญยิ่งเมื่อเทียบกับสถาบันอื่น เพราะทำหน้าที่ผลิตคนในสาขาวิชาชีพครูโดยตรง บุคลากรของสถาบันที่สำคัญในการที่จะทำให้บทบาทในด้านนี้ของสถาบันสมบูรณ์

ก็คืออาจารย์นั่นเอง อาจารย์ในวิทยาลัยครูจะมีส่วนร่วมในบทบาทนี้โดยตรง คือ การส่งเสริมความรู้ทางวิชาการให้แก่นักศึกษา และครูประจำการที่กระจายกันอยู่ทั่วไปในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูประจำการในโรงเรียนชนบท มีโอกาสได้เข้ารับการฝึกอบรมโดยทั่วถึง จึงเป็นที่คาดหมายได้ว่าโรงเรียนในชนบทมีครูที่มีวุฒิทางครูสูงขึ้น ย่อมมีคุณภาพของการศึกษาคีขึ้น เป็นการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาให้แก่ชุมชนชนบท ได้อีกทางหนึ่งด้วย

3. บทบาทด้านการวิจัย

การพัฒนาชนบทเป็นเรื่องที่มีขอบข่ายกว้างขวางลึกซึ้ง และมีปัญหาละเอียดอ่อนมากมาย หากได้ยึดงานวิจัยเป็นหลักในการพัฒนาชนบท ในด้านของการจัดทำโครงการใหม่ ๆ การแก้ปัญหาทางด้านต่าง ๆ เมื่อใช้งานวิจัยเข้าร่วมในสิ่งเหล่านั้น ก็จะเป็นการที่จะให้แนวทางในการพัฒนาชนบท มีหลักการ หลักเกณฑ์ และแนวทางที่แน่นอนยิ่งขึ้น ผลการพัฒนาที่จะบรรลุเป้าหมายได้แน่นอนยิ่งขึ้น ในช่วงปี 2519-2523 ที่ผ่านมานี้ กองแผนงาน กรมการฝึกหัดครูได้รวบรวมผลงานวิจัยของอาจารย์ได้ไม่น้อยกว่า 70 เรื่อง (กรมการฝึกหัดครู 2524: 2) ซึ่งงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับทางด้านวิชาการ และการวิจัยทางด้านวัฒนธรรม

4. บทบาทด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

กิจกรรมด้านวัฒนธรรมของวิทยาลัยครูที่ส่งผลไปถึงสังคมและชุมชนชนบทโดยตรง ได้แก่

4.1 การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมในวิทยาลัยครูทุกแห่งโดยร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กิจกรรมสำคัญของศูนย์คือ การค้นคว้ารวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีภาษา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชาติ จัดกิจกรรมกระตุ้นส่งเสริมให้เยาวชนของชาติมีความเข้าใจและซาบซึ้งในวัฒนธรรมของชาติ มีใจรักที่จะร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติไว้ในฐานะมรดกของบรรพบุรุษ

4.2 การจัดตั้งหอวัฒนธรรมท้องถิ่นในวิทยาลัยครู มีวัตถุประสงค์เน้น

ก. การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยร่วมกับชุมชนจัดงานประเพณีตามเทศกาลต่าง ๆ

ข. ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยจัดการรวบรวมเรื่องราวของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไป ด้วยการจัดพิมพ์เป็นเอกสาร บันทึกเสียง และเก็บรวบรวมวัสดุต่าง ๆ ที่มีคุณค่าทางด้านศิลปและวัฒนธรรม

ค. ด้านการเผยแพร่ ดำเนินการโดยจัดพิมพ์ผลงานวิจัยเรื่องราวต่าง ๆ ที่ค้นคว้ารวบรวมได้ออกเผยแพร่ รวมทั้งการจัดนิทรรศการด้านการเผยแพร่วัฒนธรรมขึ้นเป็นประจำ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้ายังไม่ปรากฏว่ามีผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทและการมีส่วนร่วมของอาจารย์วิทยาลัยครูในการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นในประเทศหรือต่างประเทศในถิ่นที่ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะงานวิจัยที่ใกล้เคียง ดังนี้

เบเคอรา (Becerra, 1974 : 6887 - A) ได้ศึกษาถึงบทบาทของผู้บริหารการศึกษาและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชนว่า การตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาใด ๆ ที่เกี่ยวกับสถานศึกษานั้น ผู้บริหารและผู้แทนชุมชน จะต้องร่วมมือกันและทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการทางการศึกษาตามหน้าที่ บทบาท และนโยบายที่ได้ตกลงกันไว้ ผู้บริหารจะต้องเข้าใจและสนใจความแตกต่างของชุมชน

เวลช์ (Welch, 1975: 4212 - A) ได้ศึกษาการจัดโครงการและงบประมาณเพื่อบริการสังคมของวิทยาลัยชุมชน 76 แห่ง ซึ่งเป็นวิทยาลัยที่ริเริ่มจัดบริการสังคมในรัฐแคลิฟอร์เนียประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า เมื่อเปรียบเทียบระหว่างวิทยาลัยที่ริเริ่มจัดบริการสังคมกับวิทยาลัยที่ไม่มีบริการสังคมแล้ว วิทยาลัยที่มีบริการสังคมจะแตกต่างจากวิทยาลัยที่ไม่มีบริการอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องที่เกี่ยวกับการมีกิจกรรมมากกว่า ชุมชนสามารถใช้อาคารสถานที่ของวิทยาลัยได้มากกว่า และชุมชนได้ใช้บริการต่าง ๆ ของวิทยาลัยให้เป็นประโยชน์อย่างมากจนมีแนวโน้มว่า หน้าที่ในการบริการแก่สังคมนี้จะป็นหน้าที่ที่เด่นประการหนึ่ง

มัวร์ (Moore, 1975: 5059 - A) ได้ศึกษาบทบาทของปรันชวิต จูเนียร์ คอลเลจ (Brunswick Junior College) ในด้านการพัฒนาชุมชน โดยวิเคราะห์การรับรู้เกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชน ของกลุ่มผู้นำชุมชนกับคณาจารย์ในวิทยาลัย สรุปผลได้ว่าทั้งสองกลุ่มมีความเห็นว่า ควรจะรวมกิจกรรมด้านพัฒนาชุมชนไว้เป็นหน้าที่อันหนึ่งของวิทยาลัย และได้เสนอ

ให้กระทำผ่านองค์การต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่รวมของประชาชนตามหลักประชาธิปไตย และให้ประชาชนรู้จักช่วยเหลือตัวเองด้วย เฉพาะกลุ่มอาจารย์เห็นควรให้กิจกรรมพัฒนาชุมชนเป็นกิจกรรมในหลักสูตร โดยคิดหน่วยกิตให้เสมือนเป็นภาคฝึกงานของนักศึกษา และเป็นการให้การศึกษาต่อเนื่องแก่ประชาชน พร้อมทั้งได้เสนอแนะว่า เพื่อให้งานด้านนี้คงอยู่ตลอดไป วิทยาลัยควรสนับสนุนให้เป็นปริมาณงานของอาจารย์ในการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนด้วย

เมอร์ฟี (Murphy, 1975: 5867 - A) ได้ศึกษาลักษณะของกิจกรรมเพื่อสาธารณชน (Public Services) ของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ในเมืองบัลติมอร์ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่า กิจกรรมการบริการสาธารณชนเป็นผลในทางบวกต่อการสอน การวิจัยและคุณภาพโดยส่วนรวมของสถาบัน ได้เสนอให้สถาบันอุดมศึกษาสนับสนุนและช่วยเหลือในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเมือง บัลติมอร์ และชุมชนอื่น ๆ ด้วย

สำหรับงานวิจัยในประเทศ มีดังนี้

สวัสดิ์ ทรัพย์จางค์ ได้ศึกษาเรื่องการทำเนิงานโครงการฝึกหัดครูชนบท ปรากฏว่า งานพัฒนาหมู่บ้านในโครงการฝึกหัดครูชนบท เป็นผลทำให้ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เกี่ยวกับการได้รับความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ การช่วยตนเองมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความกระตือรือร้นในการทำงาน (สวัสดิ์ ทรัพย์จางค์ 2518: 92-93)

สมชาย วงศ์เกษม ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาททางการสอน การวิจัยและการบริการสังคมของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า อาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีบทบาทในการบริการสังคมมากกว่าอาจารย์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและอาจารย์ในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จากการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ข้อเสนอแนะว่า อาจารย์วิทยาลัยครูควรอุทิศเวลาเข้าไปคลุกคลีกับชนบทให้มากเป็นอันดับหนึ่ง และยังได้เสนอแนะว่าควรมีการประสานงานระหว่างวิทยาลัยครูกับชุมชนเป็นอันดับสอง และเห็นว่าควรจัดให้มีการบริการในวิทยาลัยครูก่อนที่จะออกไปสู่ชุมชน กับควรให้ความสนใจการศึกษานอกระบบและเป็นศูนย์กลางทางวิชาการและอุปกรณ์การเรียนการสอนเป็นอันดับสาม (สมชาย วงศ์เกษม 2519: 155)

ประสิทธิ์ เทียมเคช ได้ศึกษาถึงการบริการชุมชนของวิทยาลัยครู ตามทัศนะของ
ผู้บริหารการศึกษา ครู และผู้นำท้องถิ่น ในเขตการศึกษา 5 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร
การศึกษาและครูมีความต้องการการบริการชุมชนด้านการส่งเสริม ความรู้ทางวิชาการสูงเป็น
อันดับหนึ่ง แต่ผู้นำท้องถิ่นต้องการการบริการชุมชนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพ เป็นอันดับหนึ่ง
เมื่อเปรียบเทียบทัศนะของทั้งสองกลุ่มต่อการบริการชุมชนของวิทยาลัยครูปรากฏว่าทั้งสองกลุ่มมีทัศนะ
ไม่แตกต่างกัน ทั้งด้านการบริการวิชาการที่เป็นจริง และการบริการที่ให้การให้วิทยาลัยครูปฏิบัติ
(ประสิทธิ์ เทียมเคช 2521: 98)

สากล จรรย์วิทยานนท์ ได้ศึกษาถึงบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาส่วนภูมิภาคในการ
พัฒนาชนบท: ศึกษากรณีวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ในการเข้าร่วมในโครงการ
พัฒนาชนบทของวิทยาลัยครู อาจารย์ ได้เข้าร่วมในโครงการทั้งทางตรงและทางอ้อมมากกว่า
ร้อยละ 80 โดยทั่ว ๆ ไปแล้วโครงการพัฒนาชนบทประสบความสำเร็จในอัตราที่สูง ไม่มีโครงการ
ใดที่ถือว่าล้มเหลวเลย อาจารย์ประมาณร้อยละ 90 ต่างก็ประเมินว่า โครงการพัฒนาชนบทของ
วิทยาลัยครูประสบความสำเร็จตั้งแต่ในระดับปานกลางไปจนถึงได้รับความสำเร็จมาก ความคิด
เห็นของอาจารย์และนักศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาชนบทของ
อาจารย์ในวิทยาลัยครูมากกว่าร้อยละ 95 เห็นว่าทุกคนควรจะมีส่วนร่วม (สากล จรรย์วิทยานนท์
2525: 168-169)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย